

שימוש בנר חנוכה \ הרב ברוך פז

ישנן שתי סוגיות עיקריות שדנות בשאלה, האם מותר להשתמש וליהנות מנר חנוכה.

א. שבת (כ"א, א'-ב')

"א"ר הונא פתילות ושמיים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול, אמר רבא מאי טעמא דרב הונא קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה, ורב חסדא אמר מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת קסבר כבתה אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. א"ר זירא א"ר מתנה ואמרי לה א"ר זירא אמר רב פתילות ושמיים... מדליקין בהן בחנוכה. א"ר ירמיה מאי טעמא דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה..."

הרי שלפי רב הונא ורב חסדא מותר להשתמש לאורה, ולפי רב אסור להשתמש לאורה.

ב. שבת (כ"ב, א')

"א"ר יהודה א"ר אסי (אמר רב) אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי וכי נר קדושה יש בה? מתקיף לה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו דתניא ושפך וכסה במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל שלא יהיו מצוות בזויות עליו הכי נמי שלא יהו מצוות בזויות עליו. בעי מיניה מריב"ל מהו להסתפק מנוי סוכה כל שבעה? א"ל הרי אמרו אסור להרצות מעות נגד נר חנוכה א"ר יוסף.. א"ר יוסף אבהון דכולהו דם."

ויש לעיין כאן במספר שאלות:

א. מן הסוגיא הראשונה משמע שכל שימוש אסור, שהרי אם היה מותר שימוש כלשהו היה חשש בשבת שמא יטה, ומהסוגיא השניה משמע שרק שימוש של ביזיון אסור? ! איך מיישבים את שתי הסוגיות יחד?

ב. למה הגמרא מתעלמת מן הסוגיא בסוכה (ט', א') "כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה" שלומדים מכאן שאסור להסתפק מעצי הסוכה כל שבעה? ועיין תוס' כאן ד"ה סוכה שהיא דרשה דאורייתא.

ואם כן, למה הסוגיא כאן אומרת שהוי ביזוי מצוה בלבד כאשר נראה שיש בו קדושה מן התורה?
 ג. שמואל אומר כאן "וכי נר קדושה יש בו?!" ומדוע לא עונים לו, כי אכן כך הוא, כפי הלימוד בסוכה (ט', א') הנזכר לעיל?
 ד. איך אנחנו שרים "הנרות הללו קודש הם", כאשר שמואל אמר כאן "וכי נר קדושה יש בו?!"
 וישנן כמה שיטות בראשונים לתרץ קושיות אלו:

שיטת המאור¹

המאור כתב, שאכן יש סתירה בין שתי סוגיות אלו, והאוסרים בדף כ"א סוברים, שאסור כל שימוש שהוא בנרות חנוכה. ואילו האוסרים בדף כ"ב סוברים, שרק שימוש של ביזיון אסור. וזה לשונו: "אפילו תשמיש דמצוה או תשמיש קדושה משום דקסבר כיון שהם זכר לנרות ולשמן של היכל אסורות הן בהנאה כל עיקר אפילו לקרוא בספר ואפילו לסעודת שבת ולסעודת מצוה, ולמ"ד אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה דווקא הרצאת מעות וכיוצא בה שהיא תשמיש רשות ושל חול וכדקא פירש טעמיה משום ביזוי מצוה, אבל תשמיש מצוה ותשמיש קדושה מותר להשתמש לאורה". וסובר בעל המאור שהמתירים (בדף כ"א, א') יכול להיות שיאסרו (בדף כ"ב, א') ושמואל שהקשה "וכי קדושה יש בה" סבר:

(א) שאין בו סרך קדושה, ואינו דומה למנורה כרב (בדף כ"א, א')

(ב) שגם אין בזוי מצוה להרצות מעות מול האור, אלא אם כן ישתמש בגוף החפץ של מצוה עצמו, כמו שמצאנו ששמואל מתיר להדליק מנר לנר (כ"ב, א') אבל אוסר איכתושי מצוה היינו להסתפק מגוף השמן, וכמו שראינו שם (כ"ג, ב') שאסור לשקול מעות של חולין על ידי מעות של מעשר שני.

המאור פסק כסוגיא שניה, שהאיסור בנר חנוכה הוא רק מפני ביזוי מצוה ולא מפני קדושה שדינו כמנורה, ולכן אסור רק שימוש של רשות אבל כל שימוש של מצוה מותר. ולפי המאור הרצאת מעות היא דוגמא של תשמישי חול אסורים, ועיין בהמשך מחלוקת בזה. ולפי זה, נראה שלהלכה חייבים

¹ שבת, ט', א'- בדפי הרי"ף.

להשתמש בחנוכה בשבת בשמנים ופתילות, שמתירים בשבת כרב חסדא, שמא יטה, שהרי מותר לקרוא לאורו בדברי קדושה אפילו בקבע וכו'. ונראה שהמאור סבר כתוס' (כ"ד, א') ד"ה סוכה שהאיסור דאורייתא ליהנות מחפצא של מצוה הוא רק כאשר נהנה מגוף הדבר, כגון מסתפק מעצי סוכה ורק בשיעור של הכשר מצוה, אבל ליהנות מאורו או מעבר להכשר מצוה אינו אסור מן התורה, אלא הוא משום ביזוי מצוה בלבד.

שיטת הרא"ש (שבת, ב, ו)

שתי הסוגיות הן שונות, אבל אינן חלוקות. הסוגיא בדף כ"א אוסרת כל שימוש קבוע בנרות, "דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה" והסוגיא בדף כ"ב אוסרת שימוש של ביזוי בלבד, וזה אפילו לתשמיש עראי. "ואשמועינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור לפי שידיו סמוכות לנר לעיין בהן יפה וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה". לפי הרא"ש אין כאן שום נגיעה לאיסור של קדושת מקדש, ורק אסרנו שימוש של גנאי מפני ביזוי מצוה, ומעבר לכך מותר, ולכן מותרים שימוש של מצוה וכן שימוש של חול שאין בו כל-כך ביזוי, ולא נאסר אלא שימוש של ביזיון כגון הרצאת מעות כנגד הנר ממש. אבל יש גם חשש שיתבטל פירסומי ניסא אם ישתמש בהם שימוש קבע, ולכן אסרו שימוש קבוע על אף שאינו של גנאי, כגון לקרוא לאורו בדברי קדושה. ורואים מן הרא"ש שיש חשש של שמא יטה רק כאשר משתמש באור הנר שימוש קבוע, אבל שימוש של עראי אין בו חשש, ולכן מותר להשתמש בפתילות ושמנים שאסורים בשבת אף על פי שמותר שימוש של עראי. הביאור הלכה התיר שימוש עראי של מצוה על פי שיטה זו. מיהו למאור מותר כל שימוש של מצוה ואפילו בקבע ואסור כל שימוש של חול אפילו עראי. ועיין בהמשך שלפי הרמב"ן אסור כל שימוש.

הרא"ש לא התייחס לאיסור הנאה דאורייתא מסוכה (ט', א') כנראה שסובר הרא"ש כתוספות הנזכר, שלא שייך כאן "כשם שחל שם שמים על החגיגה..." שזה נאמר בשובר עצי סוכה בשיעור הכשר סוכה בלבד, ולא מעבר לשיעור.

שיטת הרמב"ן במלחמות²

הרמב"ן סבר, ששתי הסוגיות אחת הן ואסור כל שימוש בנר של חנוכה, ומי שאוסר הרצאת מעות לפני הנר קל וחומר שאוסר שאר שימושים, שהרצאת מעות הוא שימוש קל "שאפילו הרצאת מעות שאינו אלא עיון הקל אסור כל שכן תשמיש אחר בין של מצוה בין של קדושה". דעת הרמב"ן היא היפך דברי הרא"ש, שסובר שהרצאת מעות הוא שימוש חמור שיש בו ביזוי מצוה רב, ודווקא בזה אסרו, אבל תשמישי מצוה מותרים, וכן תשמישי חול שאין בהם גנאי כל כך מותרים כגון להרצות מעות רחוק מן הנר. לעומת זאת, לפי הרמב"ן הרצאת מעות הוא שימוש קל, ולפי המאור הרצאת מעות הוא דוגמא בעלמא וכל תשמיש חול אסור. ושמואל שהקשה וכי קדושה יש בו, הקשה שאין בהרצאת מעות שימוש בגוף הדבר, אלא הנאה בעלמא ולכן למה אסור? מצוות אינן כמו תשמישי קדושה שאסורים בהנאה? ! ורב יוסף תירץ לו, שגם על חפצי מצוה יש קדושה כל עוד שהמצוה קיימת. והביא רב יוסף ראייה מכיסי דם על ידי הרגל ששם אסור מפני ביזוי מצוה, וזו ראייה שיש קדושה גם על חפצא של מצוה כל זמן שהמצוה קיימת, וכלשון הרמב"ן, "אמר ליה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו שלא ינהוג בו כמו שירצה? ! והלא תשמישי מצוה נזרקין הן? ! אלא אע"פ שנזרקין לאחר מצוותן בשעת מצוותן נוהגין בהן קדושה שלא יהו מצוות בזויות עליו". זאת אומרת, שהדו שיח בין שמואל לבין רב יוסף הוא בגדרי תשמישי מצוה בשעת מצוותן אם יש בהן קדושה או לא, לפי רב יוסף יש בהם קדושה ולפי שמואל לא. ולפי זה, נראה שהטעם שרב יוסף אוסר שימוש בנר חנוכה הוא מפני הקדושה שיש על הנר דהיינו קדושת מצוה. ולפי זה קצת קשה המשך דברי רב יוסף "ה"נ שלא יהו מצוות בזויות עליו", ששמעע שאיסור הרצאת מעות הוי משום ביזוי מצוה. ולא בגלל קדושה שיש על הנר חנוכה? אבל הרמב"ן הרגיש בזה וכתב "הכא נמי נוהגין בהם כדברים שבקדושה ואסורים בתשמישי חול בשעת מצוותן, ולא משום דדמי ביזיון לביזיון". נראה שכוונת הרמב"ן, שאכן האיסור אינו משום ביזוי מצוה אלא בגלל שיש בהם קדושה, ומה שאמר "שלא יהו מצוות בזויות עליו" אינו לומר

² שבת, ט', א' - בדפי הרי"ף.

שכמו שאסור כיסוי על ידי הרגל, בגלל שהוי ביזוי, כך הרצאת מעות הוי ביזוי כהסבר הרא"ש והמאור, אלא לומר, שיש איסור לכסות דם על ידי הרגל בגלל הקדושה שיש בדם, ולכן התנהגות כזאת הוי ביזיון. כן ג"כ אסור להרצות מעות מול הנר בגלל הקדושה שיש במצוה, לא מפני שאסורה התנהגות של ביזיון. אלא שהביזיון הוא סימן לכך שיש קדושה ולכן אסור השימוש מפני הקדושה ואיסור הנאה.

רבי יהושע בן לוי סבר, שאיסור שימוש בנר חנוכה הוא מפני שחל שם שמים על המצוה כמו שחל על החגיגה מן הגמרא בסוכה (ט', א') ולכן דימה הרצאת מעות לפני נר חנוכה להסתפקות בנוי סוכה. רב יוסף חולק על כך, וסובר שהמקור לקדושת מצות לענין שימוש וביזיון הוי מכיסוי הדם שלומדים מן הפסוק "ושחט וכסה", שלא יכסה ברגלו, ומכאן המקור שיש קדושה על חפצי מצוה, וכן אסור להרצות מעות לאור הנר. אם כן, ישנם שלוש שיטות בין האמוראים לענין קדושת מצוות:

(א) שמואל שסובר, שאין קדושה על חפצי מצוה כלל, שהרי תשמישי מצוה נזרקין.

(ב) ר' יהושע בן לוי שסובר שהמקור לקדושת חפצי מצווה הוא מעצי סוכה כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה.

(ג) רב יוסף שסובר שהמקור לקדושת חפצי מצווה הוא מן הפסוק ושחט וכסה שאסור ביזוי מצוה. וקצת קשה למה רב יוסף חלק על ר' יהושע בן לוי, שראה בעצי סוכה המקור לקדושת המצוות והתעקש שדם הוא המקור? ואולי סובר רב יוסף, שמעצי סוכה אפשר לאסור רק הסתפקות מגוף המצוה כמו שבירת העצים, ואי אפשר ללמוד הנאה. ועוד יש לומר שסובר רב יוסף שרק סוכה הוקשה לחגיגה, כמו שכתוב "חג הסוכות שבעת ימים" כפי שלמדנו בסוכה (ט', א') ולא שאר מצוות.

מיהו על כל פנים, ראינו שלפי הרמב"ן האיסור של הרצאת מעות כולל כל שימוש ונובע מקדושת המצוה, וזה דלא כמאור ורא"ש שלא באו מצד זה כלל אלא מצד ביזוי מצוה בלבד.

ועיין ר"ן (ט', א' בדפי הרי"ף) שהקשה, שמותר להדליק משרגא לשרגא ואין בזה ביזוי מצוה, ואם כן למה אסור ליהנות מנר חנוכה לצורך מצוה

אחרת? ותירץ, שרק אותה מצווה מותרת מפני ש"מין במינו אינו בטל אבל שאר מצוות נראה כמבטלות זו את זו".

ועיין עוד בר"ן שם, שמשמע, שגם לפי שיטת הרמב"ן איסור השימוש בסוגיא בדף כ"א הוא מפני קדושת מנורה שכנגדה תקנו נר חנוכה, והסיבה השניה לאיסור בסוגיא בדף כ"ב הוא מפני קדושת המצוות, מיהו להלכה אין מחלוקת ביניהם.

לסיכום, לפי המאור, כל שימוש של מצוה מותר בנר חנוכה וכל שימוש של חול הוא ביזוי מצוה, ולפי הרא"ש רק שימוש של ביזוי חמור אסור כגון הרצאת מעות קרוב לנר חנוכה, והוא הדין שאסור שימוש קבוע, וזאת מסיבה אחרת, שמבטל פירסומי ניסא. לפי הרמב"ן והר"ן כל שימוש אסור, כיוון שפוגע בקדושת המצוה.

מחלוקת נוספת היוצאת מן המחלוקת הנ"ל שלפי הרמב"ן מותר להדליק מנר חנוכה רק נר חנוכה ולא נר אחר, וכך בכל נר מצוה מותר להדליק ממנו רק נר של אותה מצוה בלבד אבל מצוה אחרת אסור, ולפי המאור והרא"ש נר של כל מצוה מותר.

מחלוקת נוספת שלפי ר' יהושע בן לוי, לדעת הרמב"ן, הסתפקות מנויי סוכה אסורה מפני שם שמים שחל על הנוי כמו עצי סוכה, ומכאן שמותר להטיל תנאי על עצי סוכה כמו שמטיל תנאי על נויי סוכה, ולפי תוספות והרא"ש חל שם שמים רק על עצי סוכה, ורק עד הכשר סוכה, ואילו נויי סוכה אסורים מפני ביזיון, ולכן כתבו התוספות והרא"ש שהיתר תנאי הוא רק על נוי סוכה ולא על עצי סוכה. מיהו יש לעיין בדעת הרמב"ן אם רב יוסף הודה לר' יהושע בו לוי שמקור הקדושה על נויי סוכה הוא מעצי סוכה, או דילמא חולק וסובר שהוא מכיסוי הדם. עיין שם בדברי הרמב"ן "וראיה לדבר...וכן אתה דן מעתה לנר חנוכה..." וצריך לעיין.

עוד מחלוקת, שלפי תוספות (כ"ב, א' ד"ה סוכה) המושג "איתקצאי למצותה" הוא מושג של מוקצה של שבת ויום טוב, ואינו קשור לקדושת המצוה. אבל לפי הרמב"ן "איתקצאי למצותה" הוא מושג חדש שאסור מפני קדושת המצוה שעל החפץ ולא קשור לשבת ויום טוב.³

³ עין פסקה הנ"ל "וראיה לדבר...וכן אתה דן מעתה לנר חנוכה..."

שיטת הרמב"ם

נראה שרמב"ם כרמב"ן שכתב⁴ "שאסור להשתמש לנר חנוכה בין בשבת ובין בחול ואפילו לבדוק מעות..."⁵. משמע כרמב"ן, שהרצאת מעות הוא שימוש קל וקל וחומר שאר שימושים. וגם התיר כל השמנים והפתילות של שבת, משמע שכל שימוש אסור. ולענין להדליק מנר לנר משמע שמתיר רק משרגא לשרגא, וזה כשיטת הרמב"ן והר"ן הנזכרים שרק מנר לנר מותר שהוי אותה מצוה, אבל דרך קיסם לא, שהוי ביזוי מצוה כמו שאסור להדליק מצוה אחרת מנר חנוכה.

פסיקת השולחן ערוך

השולחן ערוך סימן תרע"ג⁶ הביא שתי דעות, סתם שאסור כל שימוש בנר חנוכה וגם של קדושה כרמב"ן ורמב"ם, ואחר-כך כתב שיש מי שמתיר שימוש של קדושה, והיינו כמאור. ואינו מביא את דעת הרא"ש שמתיר גם שימוש של חול אם הוא עראי, אבל אוסר שימוש של קודש אם הוא קבוע. בסי' תרע"ד⁶ סתם שמותר להדליק נר מנר היינו משרגא לשרגא, ולכאורה דעה זו מקבילה למה שסתם לעייל שמותר רק שימוש של מצוה, והביא גם שיש מתירים על ידי אמצעי, וזה מקביל ליש מי שמתיר לעיל. לאחר מכן⁷ הביא יש מי שאומר שמותר להדליק מנר חנוכה לנר בית הכנסת ונר שבת. ודעה זו גם מקבילה ליש מי שמתיר בסימן תרע"ג, שהתיר תשמיש של קדושה מנרות חנוכה.

שיטת הגאונים

הר"ן הביא מחלוקת הרי"ף והגאונים, שלפי הרי"ף לאחר זמן הדלקה מותר לכבות הנרות וליהנות מן השמן, שרק הוקצו למצוותן כדין שאר מצוות שאם עבר זמנן נזרקין. אבל מקצת מן הגאונים ז"ל אמרו "דאם כבתה

---

⁴ הלכות חנוכה פרק ד'. הלכה ו'.

⁵ סימן א'.

⁶ סימן א'.

⁷ שם, סעיף ב'.

ונשאר שמן בנר ביום ראשון מוסיף עליו ומדליק ביום שני וכן בשאר הימים ואם נשאר בה ביום אחרון עושה לו מדורה ושורפו במקומו שהרי הוקצה למצותו⁸ ועיין שם בר"ן ההסבר לכך, שהשמן הוקצה כולו להבערה, ולכן תמיד אסור. ונפסק כר"ף בשולחן ערוך⁸. והיה נראה להציע טעם אחר לשיטת הגאונים, שם סוברים כבעל המאור שפירש הסוגיא בדף כ"א שאיסור הנאה בנר חנוכה הוי בגלל שתקנו בה כעין מנורה ועשו אותו כקודשים, וכמו שכותב הרמב"ן, שלפי המאור היה ראוי לפסוק דוקא כסוגיא בדף כ"א, ולא כסוגיא בדף כ"ב. שהרי מותר להשתמש בכל הפתילות כרבי זירא אמר רב מתנה אמר רב, ור' ירמיה ור' יוחנן גם סוברים כן, עיין שם בדבריו, ואם כן אין על שמן זה היתר של עשו מצוותן ונזרקין, אלא כחפצי קדושה שקדושים לעולם.

הנרות הללו קודש הם

לפי דברינו, יש לעיין במילים "הנרות הללו קודש הם", שהרי לפי הרא"ש אינם קודש כלל, אלא אסורים בהנאה מדין ביזוי מצוה, וכן למאור. מיהו לרמב"ן אתי שפיר שלמד דין ביזוי בגלל קדושת המצוה שיש בו. אבל עדיין קצת קשה שקדושה זו חלה על כל המצות, ולמה לציין את זה דווקא כאן? אבל לפי שיטת הגאונים הנזכרת, לפי ההסבר שהצעת, אתי שפיר מאור שאכן נרות חנוכה קדושת מנורה נגעו בהם.

⁸ סימן תרע"ב סעיף ב